

چهره‌های که ایرانی‌ها از پیامبران نشان داده‌اند

هر سال همزمان با میلاد حضرت مسیح (ع) و آغاز سال نو میلادی، شاهد به تصویر درآمدن شمایل‌های مختلفی از این پیامبر الهی هستیم.



هر سال همزمان با میلاد حضرت مسیح (ع) و آغاز سال نو میلادی، شاهد به تصویر درآمدن شمایل‌های مختلفی از این پیامبر الهی هستیم. شمایل‌نگاری انبیا، یکی از دوره‌های درخشان نقاشی ایرانی به‌شمار می‌رود و احترام خاص هنرمندان کشور به چهره‌های مقدس، این آثار را از نمونه‌های خارجی متمایز کرده است.

هادی سیف - نویسنده و پژوهشگر هنر - در گفت‌وگو با خبرنگار بخش هنرهای تجسمی ایسنا، درباره‌ی تاریخچه‌ی شمایل‌نگاری انبیای الهی و چهره‌های مقدس در ایران، اظهار کرد: شمایل‌نگاری در نگارگری ایرانی از گذشته‌های دور تحت تأثیر وقایع مذهبی و اعتقادات هنرمندان بوده است. این کارها طبیعتاً شباهت‌هایی با یکدیگر داشته‌اند و بیشتر در کتاب‌هایی درباره‌ی زندگی انبیا مانند «قصص الانبیا» به‌کار برده می‌شدند.

او ادامه داد: شگفت‌انگیزترین آثار شمایل‌نگاری هنرمندان ایرانی در نهضت «نقاشی روی کاشی» در قرن 14 میلادی شکل گرفت که از شهر شیراز آغاز شد. در این آثار، هنرمندان برخاسته از دل مردم کوچه و بازار با نگاهی احترام‌آمیز و خلاقانه، چهره‌ی انبیای بزرگ الهی را مانند حضرت موسی (ع) و حضرت مسیح (ع) نقاشی می‌کردند.

این پژوهشگر درباره‌ی تفاوت کار این هنرمندان با نقاشان خارجی، توضیح داد: تفاوت عمده‌ی این نقاشی‌ها با پرده‌ها و نقاشی‌هایی که در کلیساها نصب می‌شد، این بود که نگارگران مردمی ایران با نوعی احترام و پرهیز، شمایل پیامبران را به تصویر می‌کشیدند. کارهای این هنرمندان یا به‌صورت نیم‌تنه بود یا اگر به‌صورت کامل کشیده می‌شد، هاله‌ای از تقدس و احترام خاص را در خود داشت.

سیف گفت: یکی از مطرح‌ترین هنرمندان این عرصه «سیدصدرالدین شایسته» از مهم‌ترین شاگردان کمال‌الملک بود که چهره‌ی حضرت مسیح (ع) را در اندازه‌ی یک قوطی کبریت روی مقوا کشیده بود. وقتی با ذره‌بین به این اثر هنری نگاه می‌کردید، می‌شد دید که نقاش حدود سه‌میلیون تار مو در این اثر کوچک کشیده است! این نوع آثار به‌قدری با ظرافت و دقت کار شده بودند که بسیاری از نقاشان و مجموعه‌داران خارجی طالب آن‌ها بودند؛ اما متأسفانه اکنون از سرنوشت آن‌ها اطلاعی در دست نیست.

او درباره‌ی دوره‌ی اوج شمایل‌نگاری در نقاشی‌های هنرمندان ایرانی، اظهار کرد: چهره‌ی پیامبران در آثار نقاشان صاحب‌نام و رسمی تا یک دوره‌ای با «روبنده» کار می‌شد. از نیمه دوم حکومت ناصری و همزمان با آغاز نهضت «نقاشی روی کاشی» و پرده‌نگاری قهوه‌خانه‌ای، نقاشانی آمدند که چهره‌ی تازه‌ای از انسان‌های مقدس را به تصویر کشیدند. استاد «محمد تجویدی» یکی از کسانی بود که پرتره‌های معروفی در این زمینه خلق کرد. یک‌بار که از او پرسیدم، این نقاشی‌ها را براساس چه الگویی خلق کرده است، جواب او سکوتی طولانی همراه با چشمانی اشکبار بود. این پاسخ، قانع‌کننده‌ترین و گویاترین پاسخی است که می‌توان از احساس این‌گونه نقاشان نسبت به کارهایشان دریافت کرد.

این نویسنده بیان کرد: نقاشان خیالی‌ساز فعال در زمینه‌ی کاشی، پشت شیشه، پرده و بوم، اخلاص خود را به کارهایشان وارد کردند و شمایی را متأثر از اخلاص و احساس خود به انبیای الهی در نقاشی‌هایشان به تصویر کشیدند. وقتی به این آثار نگاه می‌کنیم متوجه می‌شویم که این نوع آثار با درون نقاش در ارتباط هستند و به همین دلیل، راحت با مخاطب ارتباط برقرار می‌کنند. این نقاشان توانستند با اخلاص‌شان از موفق‌ترین هنرمندان یک مکتب خاص باشند.

او ادامه داد: «یحیی نصیری» یکی از فعال‌ترین هنرمندان در زمینه‌ی شمایل‌نگاری مولای متقیان (ع) و پیامبر (ص) بود. او را می‌توان راهبر این عرصه دانست. نصیری نقاشی همدانی بود و با «محمد مدبر» و «حسین همدانی» دوستی نزدیک داشت. سیف اضافه کرد: امروز وقتی از کنار خیابان‌ها عبور می‌کنم و پوسترهایی از شمایل‌نگاری چهره‌های مقدس می‌بینم، احساس می‌کنم که دیگر نمی‌توان با آن‌ها مانند نقاشی‌های هنرمندان بزرگ دهه‌های گذشته ارتباط برقرار کرد. شاید آن اخلاص و احساس دیگر در کارهای نقاشان امروز وجود ندارد و بیشتر اوقات برای منافی که برای‌شان دارد، کار می‌کنند.